

По конфіскації другий наклад!

ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА „ПРОСВІТИ“ Ч. 8.
ЛЬВІВ, 1925.

Заг. число 687.

Гетьман Петро Дорошенко

НАПИСАВ ІВАН КРИПЯКЕВИЧ

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“, У ЛЬВОВІ, РИНОК Ч. 10.
З ДРУКАРНІ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „ДІЛО“, ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 10.

ГЕТЬМАН ПЕТРО ДОРОШЕНКО.

Початки діяльності.

Петро Дорошенко, родився 1627 р. в Чигирині, походив з старого козацького роду. Його дід, Михайло, був запорожським гетьманом 1623—1628 р. і поляг у поході на Татар на Крим. Дорошенко цинив ту родинну традицію і з гордістю згадував свого лицарського предка. Сам Петро почав воєнну і політичну діяльність при боці Богдана Хмельницького, в часі найбільшого зросту і могутності Української Держави. Він брав участь у початках повстання 1648 р. на Запорозжжі. В 1649 р. був гарматним писарем (товаришем обозного, начальника артилерії) і проживав у Чигирині. Тут в гетьманській столиці, у центрі козацької держави, міг познайомитися і з військовою організацією і з адміністрацією і з політикою України. Гетьман вживав його вже тоді до деяких важніших справ, нпр. у поході на Молдаву, до посольства у Варшаву 1650 р., до посольства до Швеції 1655 р. Згодом 1657—1658 р. Дорошенко держав самостійний уряд прилуцького полковника. По смерті Богдана Дорошенка стояв по стороні Івана Виговського і лишився йому вірний до останньої хвилини, не зважаючи на упадок його політики. За гетьманства Юрія Хмельницького і Тетері Дорошенко задержав своє значіння як дорадник і дипломат, брав участь у всіх важніших подіях часу — їздив як посол до московського табору в Переяславі 1659 р. і потім до Москви, брав участь у чуднівських переговорах 1660 р. Від 1660 р. був чигиринським полковником, від 1663 р. генеральним осаулом.

По уступленні Тетері Дорошенко був одиноким визначним кандидатом до булави. Талант і освіта, досвід воєнний і дипломатичний поручали його на гетьманський уряд.

Дня 11. жовтня 1665 р. рада старшини в Чигирині вибрала Дорошенка наказним гетьманом; три місяці пізніше 16. січня 1666 р. загальна рада, зібрана також в Чигирині, віддала йому гетьманську булаву. Петро Дорошенко гетьманував десять років, до 1676 р.

Програма і реформи Дорошенка.

С к о н ф і с к о в а н о !

„Хоч божею волею український народ обох сторін Дніпра роздвоєний і видаємося собі ворогами, одначе ніхто чужий не є нам так прихильний, як ми самі собі є приятелями“. Дорошенко числився з настроями маси. Знав він всі добрі і лихі сторони народа — і велике завзяття та силу — і необчистиму хиткість та непостійність. „Наш народ подібний тростині, під більшою силою подається без ніякого опору“... „У того неважливого народа більше може ласкавість як строгість“. Дорошенко не переводив ніякого діла без відповідного підготування народньої опінії. Осуджував він чорну раду, бачив її політичну безвартність, — але ніякий гетьман не скликував ради так часто, як саме Дорошенко. Безна-

станно теж відбував наради зі старшиною. Радю слухав кождої поважної думки. Щоби не впливати на рішення, виходив з нарад підчас голосування. Ця його щира уважливість до голосу народу єднала йому незвичайні симпатії серед інтелігенції і сліпу віру серед маси. Львівський владика Шумлянський, що був гостем у Чигирині, пише: „Дорошенко дуже скріпився, панує вповні абсолютно і має найвищу любов серед народа, — злого про нього не чував я слова“.

Серед безнастанних воєн, що виповнили його час, Дорошенко не зміг перевести тріvkих змін у державній будові. Але на різних полях слідно його змагання до реформи. Він старався переводити плянову кольтонізацію в опустошених частинах Правобережжя. Південну границю скріпив через утворення нового торговицького полку. Намагався збільшити фінанси України через поширення граничної шлової лінії. Робив проби бити власну монету.

Дуже важні були заходи Дорошенка коло витворення постійного війська. Це, що за Богдана Хлельницького і Виговського роблено доривочно, він перемінив на систему: основним ядром його армії стало наємне військо. Ці наємники звані серденятами (з турецького — „одчайдухи“) в частині були чужинці, в більшості Українці, вони діставали сталу платню і були розквартировані по різних околицях України, як постійні залоги. Загальне число їх доходило до 10.000. Завдяки добрій організації і талановитим старшинам це військо давало знаменитий воєнний матеріал; навіть вороги дивувалися незвичайній хоробрості і вірності цих частин: „серденята так дуже йому вірні, що не могли ми мати й одного, що передавсяб до нас“, — писав польський офіцер.

Дорошенко розпочав гетьманство у незвичайно непригожих обставинах, в котрих полишив Україну Тетеря. У нутрі держави було безладдя, недовіря народа до своєї влади, боротьба партій. Назверх Україна втратила всяке значіння: з одної сторони гнобили її польські залоги, з другої татарські напади. Дорошенко мав важку працю, заки йому повелюся хоч здебільша впорядкувати державні справи. Дібрав він собі цілий ряд співробітників зпоміж діячів, випробованих у давнішому часі, та з нових людей, що визначалися талантом й енергією. Особливе значіння мали два гетьманські брати, Григорій і Андрій, що в різних обставинах, як наказні гетьмани заступали Петра на війні; дальше генеральний осаул Тимотей Шулик, генеральні писарі Лука Бушкович і Михайло Вояхович, полковники уманський Григорій Біло-

груд, торговицький Степан Щербина, лубенський і паволоцький Григорій Гамалія і інші. Найбільший вплив на Дорошенка мав одначе митрополит Осип Тукальський, — „котрого духом і гетьман і вся жиє Україна“.

Перша війна з Польщею.

Від часів слабого гетьманства Тетері на правобережній Україні стояли польські залоги, що мали утримувати нарід у вірності Польщі. Дорошенко поставив собі як перше завдання усунути польське військо з України. З початку він старався поладити справу у мировий спосіб, дораджував польським старшинам поводитися з народом більш оглядно. „Станеться кривда одному чи десятому козакови, інші, як побачать це і що більше почують погрози і перехвалки на своє життя, кидають всю худобу і тікають, де хто знає, а як козак зрушиться зі свого дому, до чого кинеться? — це лишаю високому судови вашої милости“. Але як побачив безуспішність своїх заходів, рішився зірвати з Польщею. Літом 1666 р. на ріці Цибульнику уложив тісніший союз з Кримом. Разом з татарською ордою вирушив він проти Поляків і 19. грудня 1666 р. під Браїловом (коло Брацлава) розбив 6000 польського війська, що ішло на лежі в Брацлавщину; польський полковник Маховський, виновник смерти Виговського, дістався у татарський полон.

Згодом Дорошенко почав очищувати й інші околиці від Поляків, вислав війська на головну польську фортецу Білу Церкву, але сильно укріплені Поляки оборонилися, — через цілий час свого гетьманства Дорошенко не міг позбутися їх звідси.

В 1667 р. Дорошенко почав переговори з Туреччиною і султан приказав татарському ханови вести дальше війну з Польщею.

У вересні почався похід. Дорошенко вивів 24.000 козаків. Татар під султаном Керим Гераєм числено на 8.000, Турків 3.000. Дорошенко ударив наперед на польську залогу в Чигирині і примусив її до здачі. Білу Церкву полишено на боці. Головні сили з Константинова пішли на Збараж, Тернопіль, Зборів. Польський польний гетьман Ян Собєський чекав ворога під Камянцем, але потім уступив до Галичини і окопався в Підгайцях. Татарські і козацькі війська звернулися туди, окружили Поляків і тримали їх в облозі 2 тижні. Поляків вратувала несподівана поміч, з якою поспішив їм запорожський кошовий, Іван Сірко; він уладив по-

хід під Перекоп і страшно знищив татарські улуси. Це перебило татарський похід на Галичину — Татаре мусіли миритися. Дня 16 жовтня 1667 р. підписано під Підгайцями татарсько-польську умову: Поляки обов'язалися платити давній гарач ханови, Татаре обіцяли здержати напади.

Керим Герай, мабуть з пімсти за Сірковий напад, не підпер козацьких жадань: в умові зазначено тільки, що „козаки мають вдоволитися тим, що заявить їм комісія назначена від короля“. Дорошенко знайшовся у скрутному положенні і теж 19. жовтня 1667 р. під Підгайцями мусів уложити умову з Поляками. Запорожське військо мало зректися протекції інших держав і вернутися під владу Польщі, козацькі бажання відложено до сойму і окремої комісії, козаки мали згодитися на поворот панів до їх маєтностей; зате польські залоги не мали входити у козацькі городи, польська залога у Білій Церкві мала бути зменшена; обі сторони заприсягли умову. Такі невеликі успіхи мав українсько-татарський похід в Галичину. Іван Сірко своїм необачним походом перебив пляни Дорошенка. Одиноким реалістичним вислідом підгаєцької умови було це, що польські війська не переходили вже на схід за лінію ріки Горинь; на довший час козацька держава мала забезпечену західню границю.

Проби об'єднання України.

По лівім боці Дніпра був тоді гетьманом Іван Брюховецький. Гетьманську булаву віддала йому на славній „чорній раді“ в Ніжині 1663 р. запорожська чернь, думаючи, що новий гетьман прийде з підмогою бідному народови. Але Брюховецький не зумів полекшити долі народа, а ще й погіршив становище лівобережної України, бо обов'язався удержувати великі московські залоги в українських городах. Гніт і насильства, яких допускалися Москалі, привели до великого розярнення серед народа і приготували повстання Московщини.

Дорошенко задумав використати це невдоволення, опанувати лівобережні полки і зєдинити всю Придніпрянщину під своєю булавою. Він нав'язав зносини з лівобічними полковниками і навіть з самим Брюховецьким, коли той прихилився до повстання. Заходи Дорошенка викликали занепокоєння в Московщині. В грудні 1667 р. появилвся у Чигирині московський агент, що намагався перетягнути гетьмана на царську сторону. Але як раз в цьому часі Московщина зробила згоду з Польщею в Андрусові 1667 р.

і в договорі зреклася на річ Польщі всієї правобережної України разом з Київом. Це крайно обурило Дорошенка. Він аж захворів, як дізнався про таке рішення. Тепер він різко осудив московську політику на Україні і заявив, що згода буде можлива тільки тоді, як цар виведе з України воєвод і приверне давні українські права. Зносини перервалися. З кількома козацькими полками і з помічним відділом Татар Дорошенко перейшов в червні 1668 р. Дніпро і йшов через Голтву й Опішню на Гадяч. Під Гадячем 18. червня він зустрівся з Брюховецьким. В ту хвилину на Брюховецького кинулися його власні козаки, що зненавиділи його за покірність Московщині. Дорошенко бажав вратувати Брюховецького і підняв руку, — козаки зрозуміли, що з Брюховецьким треба покінчити і колами убили його „як пса“. Лівобічна козаччина піддалася під владу Дорошенка. Об'єднання обох сторін Дніпра було переведене. Здійснилася давня мрія Дорошенка!

Але об'єднання тривало тільки короткий час. Дорошенко в недовгому часі мусів вертатися на правий бік Дніпра. Причиною його відвороту був несподіваний зворот у політиці Криму: хан Адиль Герай I. на власну руку іменував гетьманом запорожського писаря Петра Суховія; цей самозванець підсунувся під Чигирин і загрозив гетьманській столиці. Дорошенко мусів лишитися на Правобережжі і тут приготувати оборону. Його неприсутність на Лівобережжі використала старшина північних полків і почала організуватися сама під проводом чернігівського полковника Дам'яна Многогрішного, що проголосив себе „наказним сіверським гетьманом“ і почав переговори з Московщиною. За згодою царя вибрано його невдовзі лівобережним гетьманом і Дорошенко не міг уже добути назад лівобічної України.

По правім боці Дніпра Дорошенкови шкодив немало татарський гетьман Суховій. Він показався противником доволі небезпечним. Напади Татар, яких він вів з собою, знищили дуже південне пограниччя України. Пару разів Суховій підступав під сам Чигирин. Дорошенко відбивав його напади при допомозі Івана Сірка, що постійно в'язався з кожним ворогом бісурман. Але вкінці повелося Суховієві пострахом перетягнути на свою сторону полки торговицький, уманський, кальницький, паволоцький, корсунський. Невдовзі він зложив бувалу, але стероризовані полки не вернулися вже до Дорошенка, на місце Суховія в липні 1668 р. вибрано гетьманом Михайла Ханенка.

Так змагання Дорошенка зєдинити Україну не привели до успішного кінця, — рівночасно правило трьох гетьманів.

Союз з Туреччиною.

Дорошенко не дав знеохотитися цим гірким обставинам і з повною енергією змагав до цього, щоби Українську Державу забезпечити в ще іншій комбінації — через союз з Туреччиною.

Переговори з Портою *) почав Дорошенко вже давніше 1667 р. і дістав тоді деяку поміч до війни з Польщею. Тепер два нові посольства наказного гетьмана Михайла Портянки і генерального писаря Луки Бушкевича підготували договір з Туреччиною. У своїй інструкції до султана Дорошенко ставив такі домагання: Основою договору має бути умова Богдана Хмельницького з Портою. Українська Держава має право до всієї української території від Перемишля по Путивль, запорожське військо свobodно вибирає гетьмана на довічний уряд. Українська церква має автономію під царгородським патріархом. Султан не має права до ніяких данин з України. Помічні війська, прислані на Україну, стоять під владою гетьмана. Грамоти на Україну мають бути писані українською мовою і клопи мають володіти цєю ж мовою. Турки не мають ставити на Україні мечетів, брати ясиру і руйнувати осель. Туреччина і Крим не можуть закрючати мира без відома України.

Султан Мугамед грамотами з 1668 і 1669 р. забезпечив деякі з цих домагань, а саме свободу від податків і свobodний вибір гетьмана; Україна мала бути під протекторатом Порти, так, як Молдава і Волощина, гетьман мав обов'язок повідомлювати султана про заграничні зносини і на султанське жадання висилати військо у похід. Зате кримський хан мав давати підмогу козакам, звертати шкоди, які поробили його люде на Україні, не мішатися до вибору гетьмана. Два турецькі посольства в марті і серпні 1669 р. святочно вручили гетьманови привилеї, булаву, бунчук, прапор та інші відзнаки. До Константинополя вислано нове посольство, зложене з представників усіх полків; Михайло Портянка став першим постійним представником, „резидентом“ України при Порті.

Союз із Туреччиною скріпив становище Дорошенка і у внутрі і назверх. Південні полки почали вертатися під його булаву. Дорошенко виступив тоді проти Ханенка. Перший наступ на Умань в серпні 1669 р. ще не повівся, але у другому поході під Стеблевым 13. вересня Ханенко був розбитий цілком і мусів втікати на Січ. Як союзники у цій боротьбі виступали на приказ султана білгородські

*) Инакше: Туреччиною.

і погайські Татаре. Врешті і крижський хан, що піддержував своєю ордою Ханенка, мусів заключити перемир'я з Дорошенком.

Друга війна з Польщею.

Союз з Туреччиною підніс значіння Дорошенка. Зрозуміла це Польща Московщина, які дотепер його легковажили. Як представники обох держав зіхалися 1669 р. на нові переговори до Андрусова, рішили запросити туди й Дорошенка. Особливо Польща старалася притягнути гетьмана до себе і до переговорів з ним вислала комісію до Острога в марті 1670 р. Дорошенко подав тоді Польщі свої домагання, оперті на гадяцькій умові, але поширені і доповнені. Він жадав: дати рівноправність для православної віри, „як далеко сягає мова українського народу“, знести унію і звернути православним церкві, допустити митрополита і п'ятьох владик до сенату. Обсадити уряди в українських воєводствах православними; дати права київській академії і заснувати другу в Могилеві білоруській або десь на Україні, забезпечити школи і друкарні, уживати української мови в державних канцеляріях і судах та по українськи відповідати на українські посольства. Три придніпрянські воєводства мають становити окрему цілість, відділену границею від корони; польські війська не можуть туди входити, помічні частини переходять під владу гетьмана; Біла Церква і Київ звільняються від чужих залог. Шляхта — дідичі не мають діставати маєтностей в управу, а тільки діставатимуть з них річну данину по умові. Поляки не хотіли говорити про ці умови і противно — визнали гетьманом Дорошенкового суперника Ханенка!

Це привело велике обурення в оточенні Дорошенка; воно ще збільшилося, коли прийшли вістки, що двох козацьких послів, висланих до польського табору, по дорозі Поляки замордували, одного як їхав під Тереховлю, другого, що вертав із Яворова. „Як нас такі від короля і річипосполитої стрічають жарти — кров християнська мусить ллятися“, заявив Дорошенко владиці Шумлянському, що був у нього.

С к о н ф і с к о в а н о !

Війна з Поляками починалася вже перед тим пару разів. Дня 2 липня 1688 р. білоцерківський полковник Бутенко уладив наступ на Білу Церкву, де була польська залога. В осени тогож року Поляки обсадили Димир на Поліссі. Тепер в серпні 1671 р. Дорошенко почав наново облогу

Білої Церкви; знову польський полководець Собєський напав на Брацлавщину. Під Тростянцем 25 грудня Дорошенкові козаки сильно погромили Поляків. Зима перервала кампанію.

З початком 1672 р. боротьба відновилася. Султан Мугамед IV виповів Польщі війну і вирушив своєю особою у похід. У турецьких маніфестах зазначено також, що війна ведеться за справу України,

Ск о в ф і с к о в а н о !

Похід почався в липні. Дорошенко вислав частину війська під Білу Церкву, а сам з 18.000 серденят вирушив на Брацлавщину. Під Четвертинівкою коло Батога заскочив польські війська та 18 липня 1672 погромив їх страшно: „не памятаю більшої втрати і замішання“, писав польський офіцер, учасник цього погрому. Поляки чим скорше стали уступати з Брацлавщини. Дорошенко ішов даліше вперед на стрічу султанови, що вже стояв під Кам'янцем. 17 серпня Мугамед IV вручив Дорошенкови новий привілей на гетьманство. Дня 26 серпня по 12-днєвній облозі здався Туркам Кам'янець, фортеця, що вважалася до тепер нездобутою. Турецькі, татарські і українські війська ввійшли в Галичину і підійшли під Львів; по кількаднєвній облозі (кінець вересня і початок жовтня) місто зложило окуп.

Поляки розпочали переговори з Турками під Бучачем. Дорошенко жадав, щоби допущено до пересправ і його повновласників, але Поляки на це не згодилися. Під Бучачем 16 жовтня 1672 р. підписано польсько-турецький договір. Поляки обов'язалися платити щорічно 22.000 дукатів як гарач султанови; Поділля переходило під владу Туреччини; козакам віддано Україну „в давніх границях“, польська залога мала залишити Білу Церкву. Так отже друга війна з Польщею скінчилася побідно і Дорошенко міг мати надію, що Україна матиме давно бажаний мир. Але сталося інакше.

Занепад Дорошенка.

По повероті з походу Дорошенко старався впорядкувати полки, звільнені від польського панування. Але тут знов зустрівся з ріжними перепонами зі сторони Турків. Турецькі залоги проти договору обсадили важніші замки, як Брацлав і Ладижин; султан домагався, щоби Дорошенко знищив укріплення міст і відібрав народови зброю; почав теж жадати данини. З Поділля, обсадженого турецькими залогами, доходили страшні вісти, що Турки руйнують церкви

або переменяють їх на мечети і всякі склади, забирають дзвони, накладають данини, граблять і вязнять людей, забирають малі діти в ясир. Все те будило між народом невдоволення й обурення та підривало повагу Дорошенка. Турки показалися теж слабі на полі бою. Відновилася знов польсько-турецька війна, бо польський сойм не затвердив бучацького мира. Під Хотином 11 листопада 1673 р. Собеский розбив турецькі війська. Поляки не тільки не уступили з Білої Церкви, але стали збирати війська на українській границі.

Між народом стало ширитися знеохочення і жах перед новою війною. Цілими сотками населення почало утікати з Правобережжя на лівий бік Дніпра. Новий лівобережний гетьман Іван Самійлович підпірав це переселення і послав теж заклики до старшини, щоби переходили під його булаву. Ці зазиви мали успіх: генеральний обозний Іван Гулак, суддя Петрович, осаул Яків Лизогуб і полковники черкаський, білоцерківський, корсунський, брацлавський, кальницький, торговицький і подільський лишили Дорошенка і 27 марта 1674 р. в Переяславі піддалися під регімент Самійловича і протекторат царя. Самійлович бажав зараз загорнути Правобережжя і вирушив з своїми і московськими військами проти Дорошенка. Але Дорошенко укріпився сильно в Чигирині і видержав тритижневу облогу (2—20 серпня 1674 р. в Татарі і Турки рушили йому в поміч і Самійлович мус) уступити.

Але Дорошенко не міг уже піднятися до давньої сили Наїзди Поляків на границю, напади Татар, грабїжі Турків зачіпки лівобережних козаків, знеохочення народа, — все це підривало його замисли у самім корені. Лишали його всі давні прихильники; не міг знайти віри і послуху навіть в улюблених серденят. Простір його влади зменшався безнастанно, — врешті остав йому тільки сам Чигирин. Тут серед нездобутих укріплень, окружений споминами й пам'ятками з часів Хмельниччини, він „останній козак“ в самоті і одчаю доживав кінець свого гетьманства. Звідси слав він письма до приятелів і ворогів, викладаючи їм ціль своїх змагань. „Не тільки це сам від себе смію світови обявити, але й багато товариства, моїх ровесників, можуть явно мені засвідчити, що ще з молодих літ не звик я ніякого зла нікому з синів моєї отчизни бажати; колиж божою волею був я примушений взяти цей печальний уряд і держав його близько десять літ, не в чім иншим був мій умисел, а тільки, щоби помножити вольности запорожського війська і заховати безпеченство і цілість отчизни, щоби процвітанням

благочестивих церков народ християнства українного міг тішитися..." „Тому не тільки з православними християнськими, але і з бісурманськими народами я старався все поступати прихильно і згідно, щоби Україну бачити у бажаному мирі..."

Врешті за порадою Івана Сірка, що приїхав до Чигирина, 20 жовтня 1675 р. Дорошенко заявив, що готов зріктися булави і віддати військовій клейноті в опіку Запорожжя. Але рік ще минув і Дорошенко не уступив з гетьманства. Аж коли Самійлович в друге з московським військом прийшов під мури Чигирина, Дорошенко у святочний спосіб передав йому уряд і гетьманські відзнаки, 29 вересня 1676 р.

З Чигирина Дорошенко переїхав на Лівобережжя і осів у Сосниці. Цар невдовзі зажадав, щоби відіслано його до Москви. Самійлович, що обіцяв Дорошенкови безпеченство особи; довго не хотів на це згодитися, але вкінці перед царським приказом мусів уступити. В Москві прийнято гетьмана з почестями, назначено йому високу платню і віддано просторий дім на мешкання. В 1679—1682 р. Дорошенко мав уряд вятського воєводи. Кінець віку перебув у дарованому йому селі Ярополчі, волоколамського повіта. Там і умер він 19 листопада 1698 р. в 71 р. життя; до початку XIX ст. заховався при тамошній церкві його нагробний пам'ятник.

С к о н ф і с к о в а н е !

**Усім читальням, просвітним діячам поручаємо
ІСТОРИЧНУ БІБЛІОТЕКУ „ПРОСВІТИ“.**

Вийшло досі 9 випусків, а кождий з них пригожий до виголошування коротких рефератів у читальнях.

Ч. 1. *І. К.*: **Безіменні герої**. Сторінок 8. З додатком двох істор. пісень і одної думи.

Ч. 2. *І. Крип'якевич*. **Княжий город Галич**. Стор 16. Виклад про нашу минувшину. Зв'язує нас сильним ланцюгом із рідною землею. Як додаток: уривок з поеми *А. Могильницького*: **Скит Манявський** п. н.: Образ стародавнього Галича.

Ч. 3. *Юра Шкрумеляк*: **Битва під Зборовом 1649 р.** Стор. 8.

Ч. 4. *Василь Волицький*: **Холщина і Підляшше в часі воєн Хмельницького**. Стор. 8. Два виклади, які відносяться до Хмельниччини.

Ч. 5. *Д. Яворницький*: **Оповідання столітнього діда про Запорожців**. Стор. 16. — Багато живого й цікавого матеріалу до викладу про Запорожців, устрій Запорожжа й звичаї на Січі.

Ч. 6. *І. Крип'якевич*: **Іван Федорович, перший український друкар**. Стор. 8. Необхідне при улагоджуванні свята української книжки.

Ч. 7. **Дніпрові пороги**. Опис України і Дніпра коло 1640 р. Із споминів *Г. Боляна*. — Стор. 16. Ілюстрацій 3. — Чаруюче оповідання чужинця Француза.

Ч. 8. *Іван Крип'якевич*: **Гетьман Петро Дорошенко**. Стор. 16.

Ч. 9. *І. Б.*: **Король Данило**. (1205—1264.) Стор. 8.

Всі 9 випусків, прикрашені рисунками, коштують тільки 70 грошів (з порученою пересилкою і злотий). Належитість можна пересилати поштовими марками. — — Замовлення посилати на адресу:

Т-во „Просвіта“, Львів, Ринок ч. 10, II. пов.